

In particular, he took part in social and educational activities, has traditionally supported events of poet's commemoration, delivered speeches dedicated to Shevchenko's creativity. In conclusion, it is proved that D. Nykolyshyn's materials of Shevchenko studies are united by one theme; its core is the author's justification of causing primordial predicament of Ukraine in the context of European space. Accordingly, scientific and public-educational activities of D. Nykolyshyn are mainly concentrated in understanding and popularization Shevchenko's ideas on Western Ukraine in the first third of the 20th century.

Key words: *public speaking, historical, interpretation, scientific analysis, prophet, national, idea.*

УДК 821.111-31.09Бредбері М.

**Н. І. Назаренко,
А. В. Гриценко**

ЄВРОПА НА ТЛІ «КІНЦЯ ІСТОРІЇ» В РОМАНІ МАЛКОЛМА БРЕДБЕРІ «ПРОФЕСОР КРИМІНАЛЕ»

У статті досліджено європейські реалії кінця ХХ століття, художню візію яких презентовано в романі М. Бредбері «Професор Кримінале». Розглянуто питання хронотопу, соціальної, національної та культурної ідентичності представників двох різних епох – тоталітарної та посттоталітарної Європи.

Ключові слова: *тоталітаризм, хронотоп, мотив подорожі, філософ, журналіст, постмодерністська свідомість, деконструктивізм, ідеологія, епоха.*

Постановка проблеми. Малколм Стенлі Бредбері (1932–2000) – англійський письменник, драматург, телесценарист, автор кількох важливих робіт з історії та теорії літератури, розробник теорії сучасного роману. Своєрідність підходу Бредбері до оцінки жанрових змін роману носить історико-літературний характер, він досліджує змістово-сміслову зміну роману від зародження до останніх десятиліть, трансформацію його жанрової форми. Погляди Бредбері виражені в ряді теоретичних робіт («Що таке роман?» (1969), «Соціальний контекст сучасної англійської літератури» (1971), «Можливості: Есе про стан роману» (1973), «Сучасний світ: десятеро великих письменників» (1988) та ін.), позиція письменника зіграла велику роль у формуванні роману 1980–1990-х років. Його провідні художні твори: «Їсти людей недобре» («Eating People Is Wrong», 1959), «Історична особистість» («The History Man», 1975); «Крок на Захід» («Stepping Westward», 1965); «Обмінні курси» («Rates of Exchange», 1983); «Професор Кримінале» («Doctor Criminale», 1992); «До Ермітажу» («To the Hermitage», 2000) поєднують в собі реалістичні тенденції та риси постмодерністської поетики.

В поле зору митця потрапили явища, що впливають на формування свідомості сучасної людини. Темою багатьох романів М. Бредбері стають різні суспільні процеси, роблячи творчість англійського автора гостро актуальною. Проблема глобального інформаційного впливу на людину через зростання темпів суспільного розвитку стає центральною в романах М. Бредбері. Телебачення, засоби масової інформації, глобальність ідеологічних напрямків, хибність людських установок створюють новий

тип суспільного мислення, характерний для порубіжжя ХХ–ХХІ століть, що, на думку британського митця, посилює трагізм та самотність існування людини в наш час. Іронічно осмислюючи реалії сьогодення, Бредбері показує втрату людиною власних коренів, поглядів, світоглядних позицій і навіть Батьківщини, що, власне, і відбувається з головним героєм роману «Професор Кримінале». Виходячи з необхідності подальшого теоретичного дослідження всіх тем та аспектів творчого доробку сучасного британського письменника М. Бредбері, **актуальним** є всебічне аналітичне вивчення його романів і їхні образна проблематика зокрема.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній англістиці увага приділялася класикам ХІХ–ХХ століть, а письменники, що залишилися «в їхній тіні», вивчалися мало і, скоріше, були предметом літературної критики, ніж академічного літературознавства. Більшість наукових праць, присвячених творчості письменника, акцентували на аналізі специфіки його індивідуальної художньої манери (І. Дробіт [1], Н. Сизоненко [5], О. Чернявська [6]). Так, наприклад, І. Дробіт аналізує романи М. Бредбері «До Ермітажу» та «Професор Кримінале» з точки зору репрезентації історичного минулого в художній літературі та наголошує на тому, що провідним мотивом цих творів є артикуляція власної точки зору на спосіб пізнання історії. Н. Сизоненко також розглядає приналежність більшості романів Бредбері до історіографічної метапрози. О. Чернявська досліджувала дві сторони творчої діяльності Малькольма Бредбері – як критика і науковця, який вивчав сучасні тенденції літературного розвитку, і як письменника, який в своїй творчості намагався відобразити мінливість світу ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Відомий роман Малькольма Бредбері «Професор Кримінале» (1992) демонструє своєрідну панораму політичного та літературного життя країн Європи кінця ХХ століття. Відтак метою нашого дослідження є аналіз художнього образу Європи останньої декади минулого століття, який презентовано в вищезначеному романі.

Основою сюжету роману стає подорож героя-наратора Френсіса Джей, молодого британського журналіста, в пошуках справжньої інформації для сценарію до телепередачі про видатного філософа сучасності Басло Кримінале. Роман починається з забавного епізоду, присвяченого церемонії Букерівської премії, яка проходила зовсім не так, як очікував Джей. Він з подивом помічає, що власне література, як мистецтво слова, не має практично ніякого відношення до цього офіціозу: «*It took a while to realize I had seriously misjudged the whole occasion. The fact is, at the Booker, the glitterati are not the literati at all*» [7]. Джей досить несподівано для себе змінює амплуа – з журналіста перетворюється на автора сценарію до телепрограми. В художньому просторі роману Басло Кримінале і Френсіс Джей, який намагається взяти у філософа інтерв'ю, долають сотні тисяч кілометрів, подорожуючи по всьому світу. Опис подорожей по мінливій Європі створює панораму суспільного життя. І тому письменник окреслює той хронотоп, який найбільш відповідає його задумові. Географія просторових меж у творі, де стрімко розгортається дослідження наратора Джей, визначена автором доволі обширно: ресторани Австрії, вілла в Італії, готелі Угорщини та Швейцарії. Часові межі роману включають останню декаду ХХ століття. У контексті філософії постмодерну хронотоп – це «єдиний «простір-час», який виникає в процесі взаємодії оповідача з тими подіями, про які розповідається в наративі.

Як вже було зазначено, події роману відбуваються в кінці ХХ століття, зокрема, Френсіс Джей так характеризує той період: «... *this particular Booker Prize happened to fall right in the lull or dark hollow between the Entrepreneurial Eighties and the Nervous, Nebulous, Nailbiting Nineties*» [7] – «ця особлива церемонія Букерівської проходила якраз

в період темної порожнечі між підприємницькими вісімдесятими і нервовими, туманними дев'яностими» (тут і далі переклад наш – Н. Н.). Тільки що минув 1989 рік, бурхливо закінчується існування соціалістичних країн: демонтаж Берлінської стіни, оксамитові революції в колишньому соцтаборі, апогей гласності в СРСР, який доживає свої останні терміни. Європа об'єднується і знебарвлюється, а нафтові шейхи вже усвідомили себе її новими господарями. Старий Світ живе в атмосфері тотального переділу, що породжує розгубленість і страхи навпіл з зухвалими сподіваннями. *«It was now Bush and not Reagan who presided over the golf-courses and budget deficits of the United States; but on the throne of Britain Margaret Thatcher was still in power, and in the Soviet Union Mikhail Gorbachev still survived, the great architect of the age of glasnost and perestroika. Right across Eastern Europe the statues fell and the busts tumbled, of Lenin and Stalin, Ceausescu and Hoxha, now scrap metal, wasted history»* [7] – *«Тепер Буш, а не Рейган, головував на гольф-курсах і дефіциті бюджету Сполучених Штатів; але на троні Великобританії Маргарет Тетчер була все ще в силі, і в Радянському Союзі Михайло Горбачов досі виживав, великий архітектор епохи гласності і перебудови. По всій Східній Європі статуї Леніна і Сталіна впали і бюсти Чаушеску і Ходжі звалилися, стали тепер металобрухтом, сміттям історії». Саме в цей час зароджується інтернаціональний проект країн-учасниць Спільного ринку, який став прообразом сучасного Європейського Союзу. Пішла в минуле комуністична ідеологія і з'являється новий євро-світ. Скептичний інтелектуал іронічно зазначає: «... ось тільки уточнити б, де Європа починається і де закінчується».*

В пошуках видатного філософа Френсіс Джей спочатку іде до столиці Австрії, «baroque and deceptive» (барочного та оманливого) Відню, який пах імбиром та кавою. *«Vienna was evidently a place where one thing quickly turned into something quite different. <...>. As we moved along the city boulevards, fresh flights of architectural theatre stood everywhere. Grim Gothic sat side by side with sprightly Jugendstil, white and gold baroque looked benignly across the street at pink postmodernism. Gaiety confronted virtue»* [7] – *«Відень, вочевидь, це місце, де одна річ швидко перетворюється на щось зовсім інше. <...>. Коли ми рухалися вздовж міських бульварів, скрізь спостерігали різні сцени архітектурного театру. Похмура готика межувала пліч-о-пліч з бадьорим Арт Нуво, білий і золотий бароко лагідно поглядав через вулицю на рожевий постмодерн. Веселощі протистояли доброчесності».*

В Угорщині, другій європейській країні, куди потрапляє Джей, часто згадували фатальний 1956 рік, коли Радянський Союз не дозволив уряду Імре Надя провести реформи і радянські танки ввійшли до Будапешту. Саме в тому році молодий, але вже досить відомий філософ Басло Кримінале мав зробити свій вибір між відданістю комуністичній ідеології та прихильністю західним, демократичним ідеалам. Болгарин за походженням, угорець за паспортом і громадянин всесвіту за самовідчуттям, Кримінале став просто ідеальним філософом в епоху, коли зламалися ідейні та національні бар'єри. Його філософія, яка визначилася в принциповій полеміці зі стовпом екзистенціалізму Мартіном Хайдеггером, співзвучна теперішнім часам, які в своїй промові на італійському конгресі Кримінале порівняв з плаванням по Атлантиці без карти: залишитися б в живих, «а вже потрапити в порт призначення і не мрій». Тому комуністична влада Угорщини дозволяла Кримінале колесити Європою та Америкою, публікуватися на Заході, писати про що завгодно, навіть і з відтінками фрондерства. Все це довелося оплатити тільки однією дрібною послугою, забезпечивши своїм гучним ім'ям безпеку рахунків у швейцарських банках, куди бонзи з Будапешта перекачували партійну касу.

Будапешт, який поєднує в собі фактично два міста, розташований майже в серці Європи. «*High old Buda looks down from its hilltops onto flat nineteenth-century Pest; lowdown Pest stares up at the castle, the battlements, the double hills and deep valleys of ancient Buda*» [7] – «Висока стара Буда дивиться вниз з височин на плаский Пешт дев'ятнадцятого століття; розташований в низині Пешт дивиться на замок, зубці, подвійні пагорби і глибокі долини древньої Буди». Дивним чином географічний дуалізм столиці Угорщини перегукується з історико-політичним двійництвом країни – між Сходом та Заходом, між комунізмом та капіталізмом. Як каже Шандор Холло, «угорці твердо засвоїли, що їх історична доля раз у раз стрибає з лівого пагорба на правий, з правого на лівий». «*That is our monument of grateful thanks to the Russian soldiers who liberated us so kindly. <...>. That is our monument of grateful thanks to the American people who sent us so much of their precious Coca-Cola. It is the Budapest Hilton*» [7] – «Це наш пам'ятник вдячності російським солдатам, які звільнили нас так люб'язно. <...>. Це наш пам'ятник вдячності американському народу, який надіслав нам так багато своєї дорогоцінної Coca-Cola. Це Будапешт Хілтон».

Колишню соціалістичну Югославію, яка тепер «не країна, до речі, а просто лінії на неправильній карті», роздирали конфлікти, бельгійці жили «своїм звичайним життям: їдять шоколад, розбивають свої прекрасні машини і ставлять собі питання, чи дійсно Бельгія країна», прибалтійські країни наполегливо оформлювали свою незалежність від Радянського Союзу, Німеччина, воз'єднуючись, тиснула руку самій собі – це був дійсно кінець епохи, коли Європа була розділена на два ідеологічні табори. «*So streetwise historians were announcing the End of History, journos like me were noting the Close of the Cold War, politicians everywhere were talking of the New World Order – especially those in the New World*» [7] – «Так, історики-популісти оголошували Кінець Історії, журналісти, такі, як я, відзначали Кінець холодної війни, політики всюди говорили про новий світовий порядок – особливо ті, в Новому Світі».

В романі Малколма Бредбері простежується авторське бачення національної та соціальної ідентичності, характерної для людини з постмодерністською свідомістю. З погляду письменника-постмодерніста, як зазначає І. Дробіт, людина історії у ХХ столітті самоіронічна, саморефлексивна, дещо розгублена в ситуації кінця століття (одночасно й тисячоліття) [1, с. 18]. Френсіс Джей називає себе «англійцем нової формації», світогляд якого сформувався в епоху прем'єрства М. Тетчер. Бурхливу епоху кінця ХХ століття він сприймає іронічно-філософськи, в дусі деконструктивізму, якому він навчився в університеті – «*To a nice upstanding young fellow like myself, in my green shellsuit and Reebok trainers, these were troubling days*» [7]. В ньому можна побачити риси представника свого часу – комунікативна відкритість, зорієнтованість на пізнання себе через іншого, але разом з цим невизначеність, зневіра у теперішньому і минулому, страх перед майбутнім. Він деконструє старі ідеологічні системи, розкладаючи їх на окремі компоненти і поєднуючи в нові, залежно від попиту ринку. В тому, як цей молодий журналіст описує провідні історико-політичні події останньої декади ХХ століття і стисло коментує стан більшості країн Європи, відчувається деяка відстороненість, характерну для англійської (острівної) ментальності. Це помітив один із його європейських співрозмовників: «*Well, you could say the British are learning to be more European,*» I said. – «*No,*» said Gerstenbacker, «*You are building a Channel Tube but I do not think you will ever understand the Europe on the other end of it*» [7] – «Ну, можна сказати, що англійці вчаться бути більш європейцями, сказав я. – Ні, – сказав Герстенбакер, – ви будете канал під Ламаншем, але я не думаю, що ви коли-небудь зрозумієте Європу на іншому його кінці».

Висновки. Проведене в роботі дослідження дозволяє дійти наступних висновків: Малколм Бредбері у романі «Професор Кримінале» зображає історичний період посттоталітарної Європи як «постісторію». На прикладі соціокультурної ситуації в Угорщині, Австрії, Британії М. Бредбері демонструє зміну ідеології, соціального і державного устрою, політичних і культурних орієнтирів, яка не призводить до цілісної картини нової соціальної реальності, проте веде до зневіри в минулому і непевності в майбутньому, до реальності наповненої порожніми, беззмістовними знаками. В образах Басло Кримінале і Френсіса Дджея відображені різні культури і різні покоління. Полюючи за інтерв'ю з «найбільшим філологом і літератором століття» професором Кримінале, Френсіс проходить етапи своєрідного катарсису, за допомогою якого змінюються особистісні цінності героя. В кінці роману Френсіс, який раніше захоплювався видатним інтелектуалом, звільняється від впливу харизматичного філософа, співвідносячи його з минулою тоталітарною епохою, а себе – з новою історичною епохою об'єднаної Європи, яка тільки починається.

Список використаної літератури

1. Дробіт І. Історичний дискурс в британському романі 80-90-х років ХХ століття : а втореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 / Ірина Михайлівна Дробіт ; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – Київ, 2010. – 20 с. ; Drobit I. Istorychnyi dyskurs v brytanskomu romani 80-90-kh rokiv XX stolittia : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.01.04 / Iryna Mykhailivna Drobit ; Kyivskiy natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka. – Kyiv, 2010. – 20 s.
2. Ильин И. П. Постструктурализм, деконструктивизм, постмодернизм / И. П. Ильин. – Москва : Интрада, 1996. – 254 с. ; Ілін І. Р. Poststrukturalizm, dekonstruktivizm, postmodernizm / I. P. Ілін. – Moskva : Intrada, 1996. – 254 s.
3. Література Англії. ХХ століття : навч. посіб. / за ред. К. О. Шахової. – Київ : Либідь, 1993. – 400 с. ; Literatura Anhlii. XX stolittia : navch. posib. / za red. K. O. Shakhovoi. – Kyiv : Lybid, 1993. – 400 s.
4. Мірошніченко Л. Скептичний інтелектуал у романі М. Бредбері «Професор Кримінале» та у книзі О. Монжена «Виклики скептицизму» / Л. Мірошніченко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. – 2013. – Т. 1078, Вип. 68. – С. 210–216 ; Miroshnychenko L. Skeptychnyi intelektual u romani M. Bredberi «Profesor Kryminale» ta u knyzi O. Monzhena «Vyklyky skeptytysizmu» / L. Miroshnychenko // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina. Seria : Filolohiia. – 2013. – Т. 1078, Vyp. 68. – S. 210–216.
5. Сизоненко Н. Поетика історіографічної металітератури Великобританії 1980-90-х років : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 / Наталія Анатоліївна Сизоненко ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Київ, 2008. – 20 с. ; Syzonenko N. Poetyka istoriografichnoi metaliteratury Velykobrytanii 1980-90-kh rokiv : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.01.04 / Nataliia Anatoliivna Syzonenko ; In-t l-ry im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy. – Kyiv, 2008. – 20 s.
6. Чернявская Е. В. Малколм Бредбері – теоретик романа и художник : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 / Елена Владимировна Чернявская ; Киевский ун-т им. Тараса Шевченко. – Киев, 2001. – 20 с. ; Chernyavskaya Ye. V. Malkolm Bredberi – teoretik romana i khudozhnik : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : spets. 10.01.04 / Yelena Vladimirovna Chernyavskaya ; Kievskiy un-t im. Tarasa Shevchenko. – Kiev, 2001. – 20 s.

7. Bradbury M. Doctor Criminale [Electronic resource] / M. Bradbury. – Mode of access : <http://fb2.booksgid.com/content/18/malcolm-bradbury-doctor-criminale/1.html>

Стаття надійшла до редакції 3.06.2017

N. I. Nazarenko,

A. V. Hrytsenko

**EUROPE AGAINST “THE END OF HISTORY”
IN MALCOLM BRADBURY’S NOVEL “DOCTOR CRIMINALE”**

This article explores European realities of the last decade of the twentieth century, which artistic vision is presented in the novel of M. Bradbury “Doctor Criminale”. The questions of time-space interrelation, social, national and cultural identity of members of two different eras – totalitarian and post-totalitarian Europe – are investigated in the article.

A headstrong young journalist goes on the adventure of a lifetime, traveling through Europe to find the world's most enigmatic philosopher Bazlo Criminale who is considered to be one of Europe's most legendary living men. A mysterious novelist and thinker known for his extreme elusiveness, the beloved Criminale is a cultural icon of the highest order. Seeking to find the man behind the myth, a London television-news station hires Francis Jay, an enterprising young reporter, to find Criminale. From Vienna to Budapest to the picturesque lakeshores of Italy, Jay journeys across the continent-and even briefly to Brazil-interviewing the man's biographer, his publisher, and his former lover, all of whom have their own interests at stake. Through literary award dinners and other examples of “culture as spectacle” Jay must navigate the chaotic world of post-Cold War Europe as he chases the specter of a literary legend. Francis Jay is a man of the '90s. Street-wise but eco-friendly, smart yet charmingly naive, when his journalism career falls on the rocks he sets out to salvage it by embarking on a quest to write about one of the greatest philosophers of the modern age for a TV documentary. The myth of Doctor Bazlo Criminale proves almost impossible to penetrate, but Jay doggedly pursues the doctor from congress to congress, from woman to woman and from muse to muse: just who is the mysterious Criminale? The narrative opens in London, flies to Vienna, boards the Salieri Express for Budapest, then chuffs on to Milan, from where it cruises to a luxurious island on Lake Como, then to Lausanne. A brief interlude on Lake Geneva is followed by a long jaunt to Buenos Aires. A climax is reached in Brussels, “the heart of a new Europe”. An epilogue follows in ‘Schlossburg’, Southern Germany, site of one of the four conferences that feature in the novel. On the basis of socio-cultural situation in Hungary, Austria, UK M. Bradbury shows changes in ideology, social and political system, political and cultural landmarks. Generally characters in the novel can be described as dramatic, self-reflexive and self-ironical, who are also perplexed in the situation of the end of the century and consequently the millennium. At the end of the novel Francis, who admired prominent intellectual at the beginning of his investigation, freed from the influence of the charismatic philosopher, correlating him with the previous totalitarian era, and himself - with new era of united Europe, which has just begun.

Key words: *totalitarianism, time-space, travel motif, philosopher, journalist, postmodern consciousness, deconstruction, ideology, age.*